

KONSERVASYON UYGULAMALARI

Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı
Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi
Ulu Camii Koleksiyonu 4736/2323
ARALIK 2015- MART 2015

Uygulama: Selen ŞENEL

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

KÜTÜPHANE VE KOLEKSİYON HAKKINDA

Sosyal hizmetlerin vakıflar aracılığı ile yürütüldüğü Osmanlı Devleti’nde, insanların kütüphane ihtiyaçlarına da vakıf kütüphaneler ile cevap verilmiştir. Osmanlı Devleti’nin önemli kültür merkezlerinden biri olan Bursa şehrinde, bu anlamda kıymetli vakıf kütüphaneler meydana getirilmiştir. Genel olarak cami dolaplarında, tekkelerde ve dersane gibi mekânlarda kurulan Bursa kütüphanelerinin sahip olduğu kitaplar için 1927 Bursa Vilayeti Salnamesi’nde şöyle denilmektedir: “Bursa şehri kütüphaneleri en nefis mücelledat ile pek zengin bir hazine-i irfandır. Kitaplar içinde 5-6. yüzyıl evvel teclid ve tezhib edilmiş pek makbul nüshalar vardır. Maalesef farklı binalarda bulunan bu mücelledat-ı nefise tek bir binada toplanamamıştır”. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından işlevini yitiren kurumlarda dağınık halde bulunan kitaplar, yavaş yavaş Orhan Camii eyvanlarına taşınmıştır. 1969 senesinden itibaren ise İnebey Medresesi “Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi” adı altında hizmet vermektedir. Yıldırım Beyazıt dönemi devlet adamlarından olan İnebey Subaşı’nın yaptırdığı medrese, 14. yüzyılın özgün bir taş yapısıdır. 17. yüzyılda Amcazade Hüseyin Çelebi tarafından ciddi şekilde tamir ettirildiği için bu tarihlerden sonraki kadı sicillerinde, Hüseyin Çelebi Medresesi adı ile anılmıştır. Bir ara özel kişilerin eline geçen medrese binası, 1961 senesinde toplanan Bursa Eski Eserleri Sevenler Derneği tarafından bağış paralarıyla satın alınmıştır. Kütüphane olarak kullanılmak şartı ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne tahsis edilmiştir. 1969 senesinden itibaren bina, Bursa’daki yazma ve eski harflerle basılmış eserlerin toplandığı bir kütüphane haline gelmiştir.

Ulu Camii Koleksiyonu:

Bursa'nın en önemli taşınmazlarından biri olan Ulucami'nin, ilk olarak ne zaman bir kütüphaneye sahip olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Abdullah Münzevi'ye kadar Ulucami'de bir kütüphane bulunmadığını iddia edenler olsa da İsmail Erünsal'ın bize bildirdiğine göre ulemeden Muslihiddin Çelebi'nin yüz kadar kitabını Ulucami'ye vakfettiğini, İstanbul Vakıflar Tahrir Defteri'nden ve Hemşinzade Mehmet Çelebi b. Aziz'in 993/1518'te burada bir kütüphane kurduğunu Bursa Şer'iyeye Sicilleri'ndeki kayıtlardan anlıyoruz. Ulucami'de kurulan en son kütüphane, Abdullah Münzevi'nin halkın yararlanması için 17 Safer 1201/1787 tarihinde vakfettiği kitaplar ile kurulmuştur. Vakfiyesinden anladığımıza göre Ulucami'de hünkar mahfilinin altında oluşturulmuş olan kütüphanedeki kitapların yıllık sayım ve muayenelerinin, her yıl şaban ayının ortasında müteveli ve hafız-ı kütüb ile beraber yapıp deftere kaydedileceği, kitapların tatil günleri dışında her gün cami dışına çıkarılmamak şartıyla inceleme ve istinsah için isteyene verilebileceği belirtilmiştir. 516 adet kitapla kurulan kütüphane, yapılan bağışlar sayesinde koleksiyonunu zaman içinde zenginleştirmiştir. 1898 senesinde yapılan sayımda kitap sayısı 2257 olarak belirlenmiştir. Şule Demir'in Abdullah Münzevi ve Ulucami Kütüphanesi üzerine yaptığı çalışmasında bize bildirdiğine göre; 1934 senesinde kütüphane halen Ulucami içinde bulunmaktaydı ve 6000 adet kitabı ile her zaman, herkese açıktı. Kapatılan tekke ve zaviyelerdeki kitapların bir kısmının buraya nakledilmiş olması mümkündür ve bu durum da kütüphanedeki hızlı artışı açıklayabilir.

Bursa kütüphaneleri 1948 senesinde tek müdürlük altında toplanmıştır. Bu esnada yapılan tasnif ve sayıma göre Ulucami Kütüphanesi'ndeki yazma eser sayısı 1954'tür. 1967 il yıllığından öğrendiğimize göre o tarihte Ulucami Kütüphanesi diğer kütüphanelerle birlikte Orhan Camii içinde bulunmaktaydı. 1969 senesinde ise Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler olarak hizmet vermeye başlayan İnebey Medresesi'ne taşınmıştır. Bugün Ulucami Kütüphanesi, 1959 tanesi yazma olmak üzere 3170 eserden oluşmaktadır. 1934 senesinde yapılan sayımda 6000 olan eser sayısının 3170'e düşmesinin sebebi araştırılırken 1948 senesinde yapılan tasnifte mükerrer eserlerin yurdun başka bölgelerine gönderilmesi ve kütüphanenin bilindiği kadarı ile iki kere taşınmış olması hatırdta tutulmalıdır. Bu gün Ulucami koleksiyonunda dikkat çeken vakıf kitaplar arasında Abdullah Sabri Karter ve Karatimurtaşoğlu Umur Bey'in vakfettiği kitaplar da bulunmaktadır. Çelebi Mehmet adı ile tanınan I. Mehmet zamanında (1413–1421) önemli devlet görevlerinde bulunan Kara Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey, Bursa'da bulunan camisine cemaatin okuması için otuz üç (33) cilt Türkçe kitap vakfetmiştir. Bu kitapların çoğu muhtelif tarihlerde Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi'ndeki dermelere katılmıştır.

Koleksiyondaki kitapların genelinde şu mühür bulunmaktadır:

«Lailahe illallah Muhammedün Resulullah vakf el-Hacc es-Seyyid Abdullah el-Kütüb fi'l-Bursevi fi'l-Camii-el-Kebir senet-i mi'eteyn ba'd el-elf.»

(Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun resulüdür. Bin iki yüz senesinde Bursa'da Cami-i Kebir Kütüphanesine Hacı seyit Abdullah vakfidir.1200 H./1785 M.)

MÜELLİF VE ESERİ HAKKINDA

Müellifi Ebü'l-Hasen All b. Muhammed b. Ali es -Seyyid eş – Şerif el-Cürcani el-Hanefi'dir.

(ö. 816/ 1413) Çok yönlü bir alim olan Cürcani, 24 Şaban 740 (24 Şubat 1340) tarihinde Cürcan yakınlarındaki Takü'de doğdu. Cürcani, yaşadığı döneme kendi damgasını vuran ve sonraki yüzyıllarda bir otorite olarak etkisini devam ettiren çok yönlü birkaç alimden biridir. Başlıca ilgi alanı kelam, Arap dili ve edebiyatı olmakla beraber; felsefe, mantık, astronomi, matematik, mezhepler tarihi, fıkıh, hadis, tefsir, tasawuf gibi dini ve akli ilimlerin hemen hepsine dair telif, şerh ve haşiye türünde eserler vermiş, bundan dolayı "allame" unvanını almaya hak kazanmıştır. Anadolu, İran, Türkistan ve Hindistan'da yetişen alimlerden bir kısmının icazetnamesinin, ilmi silsile itibariyle Cürcani'ye mahiyettedir. Önemli eserlerinin telif edilmiş olması, XI. yüzyıldan itibaren İslam düşüncesi tarihinde önemli bir yer işgal ettiğini gösterir.

Sûri mantığın muhtasar ve faydalı bir metni olan ve Kazvînî'nin (ö. 675/1277) er-Risâletü'ş-Şemsiyye'sine İslam coğrafyasının çeşitli yerlerinden birçok şerh, hâşiye ve tâlik yazılmıştır.

Seyyid Şerif Cürcânî (ö. 816/1413) tarafından yazılan Hâşiyetü'ş-Şemsiyye, bu esere yazılan şerhlerden biri olan Kutbüddin er-Râzî'nin Tahrîrû'l-kavâ'idî'l-mantıkiyye fi şerhi'r-Risâleti'ş-Şemsiyye'ye yazılmış bir hâşiyedir. Hicri 986 yılında Abdî b. Muhammed tarafından istinsah edilmiştir.

MÜHÜR VE DİĞER KAYITLAR

88b ve 89a sayfalarda bulunan mühürler aynıdır. Bu mühürlerde "Vekafe eş-şeyh el-Hâc Osman Efendi ibn Mustafa tekye-i Münzevi merhum eş-şeyh es-seyyid Abdullah Nasrüddin" yazmaktadır. (Osman b. Mustafa, merhum Abdullah Nasrüddin'in Münzevî tekkesine vakfetti)

YAZMANIN TANIMI

Cilt Kısımı

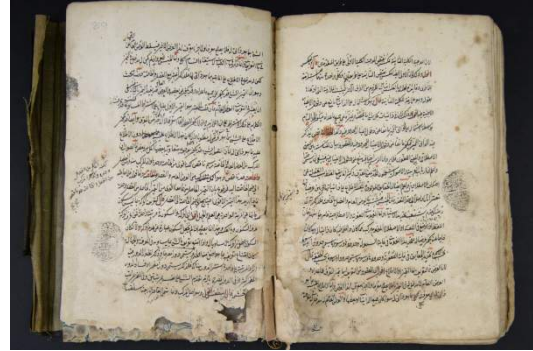
Eserin iç ölçüleri 140x200x15 mm'dir. Ciharguşe tarzında yapılmış cilt kapaklarının kenarları, kahverengi deriden ve ortaları kahverengi-yeşil tonda ebru ile kaplanmıştır. Eserin ön kapağı, neredeyse yok olmuştur, murakka katmanlarına ayrılmış durumdadır. Arka kapak içi ise koyu renkte kağıt ile kaplıdır.

YAZMANIN TANIMI

Metin Kısmı

Eserin metin kısmı 13 satırdan oluşmaktadır. Siyah, yer yer kırmızı mürekkep kullanılarak talik hat ile yazılmıştır. Su yolu yazıya paralel, süzgeç izi yazıya dik durumdadır. Kağıt kalınlığı ise 0,13 mikrondur.

BOZULMALAR

Metin Kısmı

Kitabın tamamında mikroorganizma tahribatı görülmektedir. Ön kapağın olmaması kitabı korumasız bırakmış çoğu sayfada parça kayıpları oluşmuştur.

Sayfa yüzeylerinde mikroorganizmanın meydana getirdiği lekeler, pamuklanma, parça kaybı görülmektedir.

BOZULMALAR

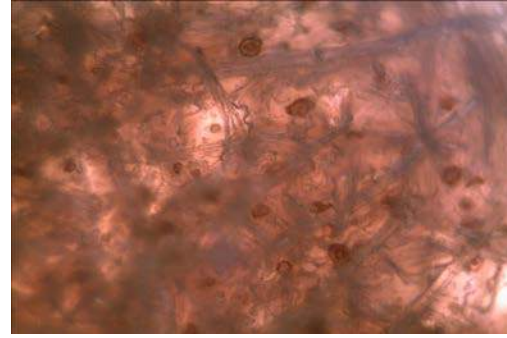
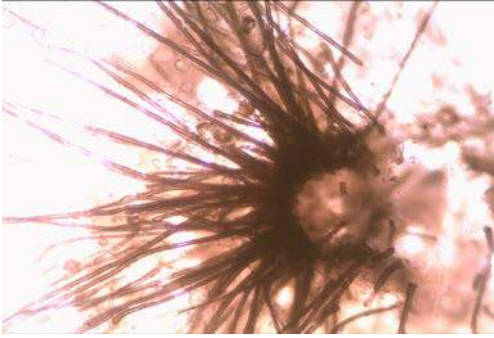
Cilt Kısımı

Ön ve arka kapak birbirinden ayrılmış, sırt derisinin büyük bir kısmı yok olmuştur.

Arka kapak metinden tamamen kopmuş, ön kapak ise sırttan bağımsız halde olmasına rağmen metin kısmından ayrılmamıştır.

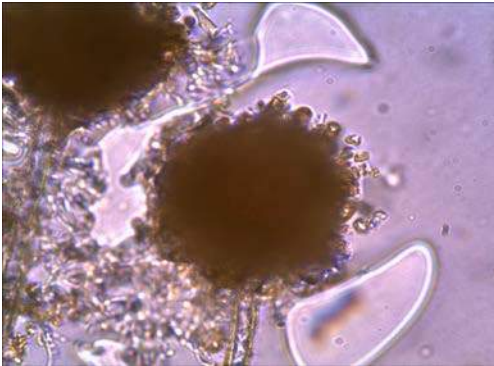
Ön ve arka kapağın üzerinde böcek delikleri, deformasyon, su lekeleri, soyulma ve deride aşınma görülmüştür. Cilt kapağında kullanılan kağıtta renk değişimleri, kırılmalık ve deformasyon görülmüştür.

14b yüzünde Chaetomium olduğu düşünülen yapının x20'lik büyütmede ışık mikroskop altındaki görüntüsü.

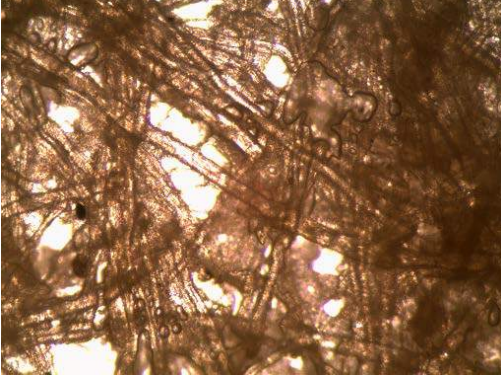
Ön kapağın iç kısmında bulunan yapının x20'lik büyütmede ışık mikroskop altındaki görüntüsü.

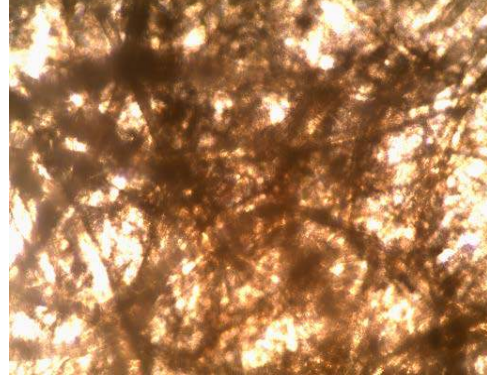
Eserin musakkalarına ayrılan kısımdan elde edilen örneklerin X100'lük büyütmede ışık mikroskop altındaki görüntüsü.

Mikroorganizma lekeleri üzerinden selofan bant ile numune alınarak lam üzerine yapıştırılmıştır. Eserin farklı yerlerinden farklı görüntüler elde edilmiş ve örnek lam mikroskopta incelenmiştir. Yapılan mikroskopik incelemelerde Chaetomium cinsi mantarın, hifli yapıya sahip Aspergillus cinsi mantarın ve hif yapısı göstermeyen mayaların genel morfolojik görünümü ile örtüşen yapılar görülmüştür.

Yüzeylerdeki küf sporlarını parçalayan ve öldüren %70 lik etanol/su çözeltisiyle dezenfeksiyon işlemi gerçekleştirildikten sonra aynı varaklardan selofan bant yöntemiyle örnekler alınmıştır. Mikroskop altı görüntülerinin fotoğrafları çekilmiştir. Fotoğraflar incelendiğinde yer yer kâğıt lifleri etrafında siyah lekelenmeler olmasına karşın mantar ya da spor görüntülerine rastlanmamıştır. Uygulanan dezenfeksiyonun amacına uygun olduğu görülmüştür.

14. varağın b yüzü x20

Ön kapağın iç kısmı X20

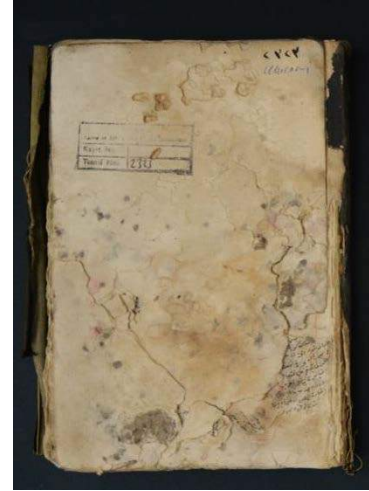

Ön kapağın iç kısmı X10

BOZULMALAR

Cilt Kısım

Formanın dikişleri dağılmış ve etek kısmının şirazesi kısmen sağlam kalmıştır. Ön kapak murakkası katlarına ayrılmış en dış yüzeyi tamamen yok olmuştur. Arka kapağın ise murrakkası köşe kısımlarda birbirinden ayrılmıştır.

Arka kapak sırt ile birleşik olsa da metin kısmı tamamen ayrılmıştır. Ön ve arka kapağın üzerinde deformasyon, soyulma görülmektedir.

KONSERVASYON

Metin Kısmı

Eserin kağıdı nem ve mikroorganizma tahribatı nedeniyle zayıflamış, incelmış ve yer yer yok olmuştur. Kâğıt tamamlama işlemine başlamadan önce, eserin sayfalarının kuru temizliği, yıkanması, daha sonra dezenfeksiyonu ve sağlamlaştırılması yapılmıştır. Dezenfeksiyon işlemi sırasında %70'lik etil alkol bambu çubuk ve pamuk ile yüzeye tampon yapılarak uygulanmıştır.

Zayıf kalan sayfaların tamamına yaklaşık %1 oranında hazırlanan metil selüloz etil alkol ile seyreltilerek püskürtme yöntemi ile uygulanmıştır.

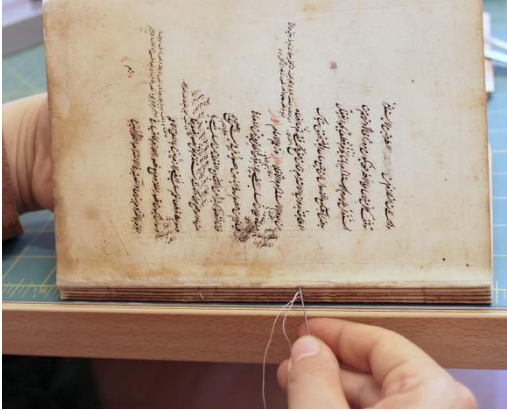

Asetat üzerine eksik kısımların sınırları çizildikten sonra Japon kağıdı uygun şekilde su kalemii ile kesilmiştir. Hazırlanan Japon kağıdı metil selüloz ile kağıdın eksik kısmına yapıştırılarak hollytex ve kurutma kartonu arasında prese bırakılmıştır. Var olan parçalar ise re-mositinable tissue ile birleştirilmiştir.

KONSERVASYON

Cilt Kısımı

Onarım işi bittikten sonra iki duraklı zincir dikiş tekniği ile tüm formalar birleştirilmiş, sırt bezi nişasta ile sırt kısmına yapıştırılmıştır

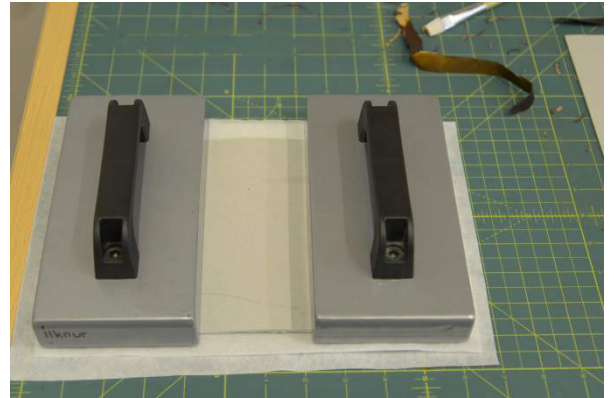

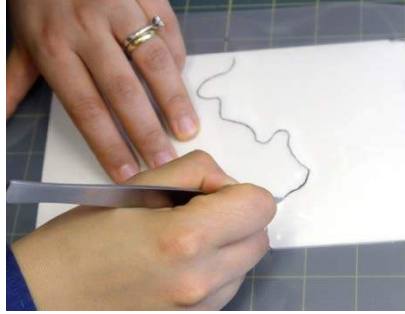
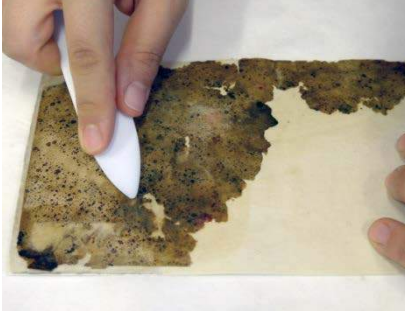
Kolon dikiŖi tamamlandıktan sonra kısmen sağlam kalmıŖ olan orijinal Ŗiraze yerleŖtirilerek uygun renklerde seçilen pamuk iplikler ile örgüsü tamamlanmıŖtır.

KONSERVASYON

Cilt Kısmı

Arka kapağın kısmen ayrılan murakkası, kuru temizlik ve dezenfeksiyon işleminden sonra metil selüloz ile yapıştırılarak pres altında bekletilmiştir.

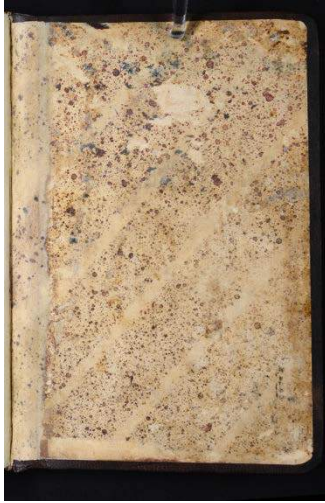
Bir kısmı bulunan ön kapağın ise ayrılan murakkası dezenfeksiyon işleminden sonra uygun kalınlıkta Japon kağıdı ile zemin oluşturularak yapıştırılmıştır. Eksik parçalardan oluşan kalınlık farkı hazırlanan müze kartonu ile tamamlama yapılarak giderilmiştir.

Tamamlanan ön kapağın kenarları uygun renkte hazırlanan deri ile kaplanmıştır. Orijinal sırt derisi tamamen sırtı kapatmaya yetmediğinden dolayı yeni bir sırt derisi tıraşlanarak, metal kompleks anilin deri boyası ile renklendirilmiş ve sırt derisi ile kapaklar birleştirilmiştir.

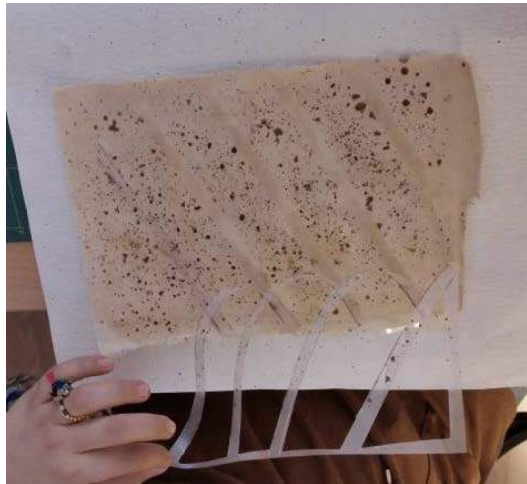
Sırt bezi ile birlikte yan kağıtların uzantısı, ön ve arka kapağa nişasta ile yapıştırılmıştır.

Arka kapak içinde belli noktalardan yapıştırıcı ile tutturulmuş olan kağıt mekanik olarak eserken çıkartılmış ve altından orijinal olan kağıt çıkartılmıştır.

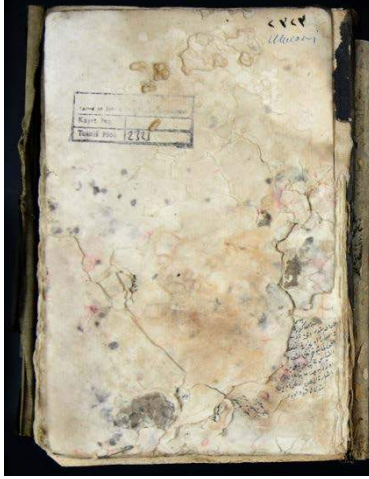

Arka kapakta, yan kağıtların kapak üzerine gelen kısmının kapak içi ile bütünlük sağlaması için Japon kağıdı uygun renkte renklendirilerek yapıştırılmıştır. Aynı işlem ön kapak için de yapılmıştır.

ÖNCESİ VE SONRASI

ÖN KAPAK

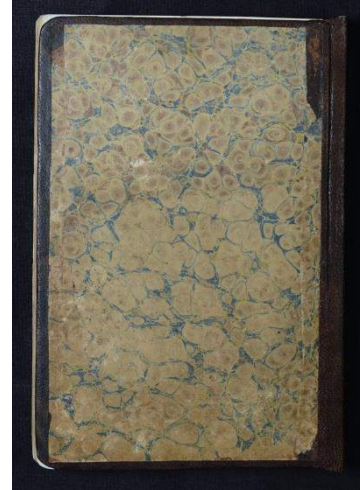

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

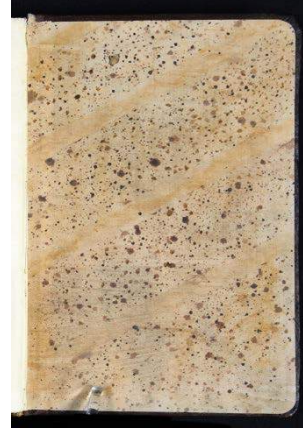
ARKA KAPAK

ÖN KAPAK İÇİ

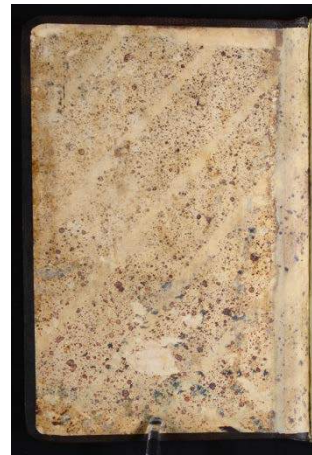

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

ARKA KAPAK İÇİ

ÖN KENAR

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

SIRT KISMI

ETEK KISMI

Konservasyon Öncesi

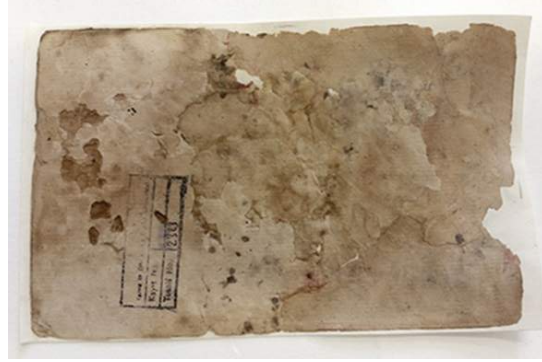
Konservasyon Sonrası

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

KONSERVASYON RAPORU ÖZETİ

Konservasyonu yapılan eserler, ameliyattan yeni çıkmış yaşlı hastalara benzer. Hassasiyetle ele alınmalı, sayfalar açılırken güç kullanılmamalı, incelenirken dikkat ve özen gösterilmelidir. Saklandıkları koşullar düzenli olarak takip edilmeli, eserler kendileri için özel olarak hazırlanmış olan kutular içinde muhafaza edilmelidir. Depolandıkları alanlar periyodik olarak temizlenmeli gün ışığından ve UV içeren aydınlatmalardan uzak tutulmalıdır.

Eserin belgeleme formu doldurulmuştur

İlk hal fotoğrafları çekilmiştir

Forma çizimi yapılmıştır

Fiziksel temizliği yapılmıştır

Sayfaların yıpranmış kenarları eserin kağıdına uygun renkte akrilik boya ile renklendirilmiş japon kağıdı ile tamamlanmıştır

Sayfalar hollytex üzerinden kurumata yardımıyla nemlendirilerek preslenmiştir

Formaların sırt dikişi iki duraklı zincir dikiş tekniği kullanılarak birleştirilmiştir

Sırt bezi nişasta ile sırtta yapıştırılmıştır

Kolon dikişi ve şiraze örülmüştür

Cilt üzerinde bulunan böcek delikleri onarılmış ve akrilik boya ile bu tamamlamalar renklendirilmiştir

Orjinal cild kabı temizlenmiş ve sırtta bulunan eski tutkal atıkları uzaklaştırılmıştır

Sırt derisi eksik olan kısımlar için yeni sırt derisi boyanmış ve sırtta yapıştırılmıştır

KAYNAKLAR

- İsmail E. Erünsal (1991)Türk Kütüphaneleri Tarihi II, Ankara.
- Şule Demir (1999)Abdullah Münzevi ve Ulucami Kütüphanesi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bil. Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Şükrü Özen (2011) ‘‘Teftazani’’, TDV İslam Ansiklopedisi c.40, s.299-308.
- Yusuf Şevki Yavuz (1989) ‘‘Akaidu’n-Nesefi’’, TDV İslam Ansiklopedisi, c.2, s. 217-219.
- Balloffet, N. ve Hille, J., ‘‘Preservation and Conservation for Libraries and Achieves’’, American Library Association, Chicago 2005, s. 83-84.
- ‘‘Repairing Paper Artifacts, Conservation Procedures’’, Erişim: <https://www.nedcc.org/free-resources/preservation-leaflets/7.-conservation-procedures/7.3-repairing-paper-artifacts>
- «Kağıt Tamamlama», Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Koruma ve Onarım Yayınları, İstanbul (2015), Erişim: <http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/KAGITTAMAMLAMA.pdf>
- «Cilt Tamamlama», Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Koruma ve Onarım Yayınları, İstanbul (2015), Erişim: <http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/CILTTETAMAMLAMA.pdf>

KULLANILAN MALZEMELER

Malzemenin adı	Kullanılan oran	Kullanılma nedeni
Metil selüloz	%4	Eksik kısımların Japon kâğıdı ile tamamlanmasında yapıştırıcı olarak kullanılmıştır.
Nişasta	8/1	Ciltteki deri tamamlamalarında kullanılmıştır.
Deri Boyaları		Tamamlama için kullanılan derilerin renklendirilmesinde kullanılmıştır.
Pastel boya		Küçük alanlarda kullanılan japon kâğıdının renklendirilmesinde kullanılmıştır.
Akrilik boya		Tamamlama için Japon kâğıdı renklendirilmiştir.
Japon kâğıdı	0,15mm 40g/m ² RK-17 19g/m ²	Eksik kısımların tamamlanmasında ve sırt tamamlanmasında kullanılmıştır.
Re-moisturable	RK-0/5 gr	Yırtık kısımların onarımında kullanılmıştır.
Deri		Ciltteki eksik kısımların tamamlanmasında kullanılmıştır.
Pamuk		Cildin temizlenmesinde
Müze kartonu		Kapak yapımında
Keten iplik		Kolon ve forma dikişi yapımında kullanılmıştır.
Maroquin		Cilt temizliği işleminde kullanılmıştır.
Asitsiz karton		Kutu yapımında kullanılmıştır.
Alkol	%70 (su+alkol)	dezenfeksiyon